

Araştırma Makalesi

Kurumsal Kalite ve İnsani Gelişme İlişkisi: OECD Üyesi Ülkeler Üzerine Bir Panel Nedensellik Analizi

The Relationship Between Institutional Quality and Human Development: A Panel Causal Analysis of OECD Member Countries

Yakup TAŞDEMİR Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi yakuptasdemir@comu.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-6364-3829	Tuğçe SINMAZ Graduate Student, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Graduate School of Finance tugce_sinmaz@hotmail.com https://orcid.org/0009-0009-5046-8262	Tuğrul ARICI Graduate Student, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Graduate School of Finance tugrularc98@icloud.com https://orcid.org/0009-0006-1521-787X
--	---	---

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
18.09.2025	12.11.2025

Öz

Kurumsal kalite ve insani gelişme, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından birbirini tamamlayan iki temel unsurdur. Kurumların etkinliği, hesap verebilirliği ve şeffaflığı ekonomik performansı, yatırım ortamını ve toplumsal refahı doğrudan etkilerken; insani gelişme, bireylerin eğitim, sağlık ve yaşam standartlarındaki ilerlemeler yoluyla kalkınmanın insana yönelik boyutunu yansıtmaktadır. Ancak, bu iki değişken arasındaki ilişki literatürde sınırlı sayıda çalışmada incelenmiş, aralarındaki nedensellik bağına ortaya koyan kapsamlı bir araştırmaya ise rastlanmamıştır. Bu çalışma, 2000-2021 döneminde söz konusu değişkenler arasında nedensel bir ilişkinin var olup olmadığını ortaya koyarak literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini 35 OECD üyesi ülke oluşturmaktadır. Kullanılan veriler, Human Development Index (İnsani Gelişme Endeksi) ve Worldwide Governance Indicators veri setlerinden elde edilmiştir. Uygun nedensellik testinin belirlenebilmesi amacıyla serilerde homojenlik, yatay kesit bağımlılık ve durağanlık analizleri yapılmış; elde edilen sonuçlara göre Juodis, Karavias ve Sarafidis (2021) tarafından geliştirilen Panel Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları, kurumsal kalite ile insani gelişme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Bu bulgu, güçlü kurumsal yapıların insani gelişmeyi desteklediğini, yüksek insani gelişmişlik düzeyinin ise kapsayıcı, etkin ve adaletli kurumların oluşumunu teşvik ederek kurumsal kaliteyi güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Panel Data, Kurumsal Kalite, İnsani Gelişme, OECD, JKS Nedensellik Testi

Abstract

Institutional quality and human development are two complementary pillars that ensure the sustainability of economic and social progress. The effectiveness, accountability, and transparency of institutions directly influence economic performance, the investment climate, and social welfare, while human development reflects the human dimension of development through improvements in education, health, and living standards. However, the relationship between these two variables has been examined in only a limited number of studies, and no comprehensive research investigating the causal linkage between them has been identified in the existing

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Taşdemir, Y. & Sınmaz, T., Arıcı, T., 2025, Kurumsal Kalite ve İnsani Gelişme İlişkisi: OECD Üyesi Ülkeler Üzerine Bir Panel Nedensellik Analizi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 60(4), 4168-4185.

literature. This study aims to contribute to the literature by revealing whether a causal relationship exists between these variables between 2000 and 2021. The study sample consists of 35 OECD member countries. The data were obtained from the Human Development Index (HDI) and the Worldwide Governance Indicators (WGI) datasets. To determine the appropriate causality test, homogeneity, cross-sectional dependence, and stationarity analyses were conducted. Based on these preliminary results, the Panel Granger Causality Test developed by Juodis, Karavias, and Sarafidis (2021) was applied. The empirical findings indicate a bidirectional causal relationship between institutional quality and human development. This result suggests that strong institutional structures foster human development, while higher levels of human development promote the formation of inclusive, effective, and just institutions, thereby enhancing institutional quality.

Keywords: Panel Data, Institutional Quality, Human Development, OECD, JKS Causality Test

1. Giriş

19. yüzyılın sonlarından itibaren kurumlar ve ülkelerin makroekonomik performansı arasındaki ilişki ekonomi literatüründe önemli inceleme alanlarından birisi haline gelmiştir. Kurumların iktisadi anlamda bir çalışma alanı haline gelmesinde Veblen (1898)'in "Ekonomi Niçin Evrimsel Bir Bilim Değildir (Why is Economics Not an Evolutionary Science?)" başlıklı çalışmasının bir dönüm noktasını oluşturduğu söylenebilir. Veblen, söz konusu çalışmasında ekonomi bilimi ile biyoloji biliminin Darwin'in evrim teorisinden 20. yüzyılın başlarına kadar geçen zaman diliminde yaşadığı değişimi ele almıştır. Veblen'e göre biyoloji bilimi söz konusu süreçte önemli bir değişim ve ilerleme kaydederken, iktisat bilimi için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Veblen, iktisadın tıpkı biyoloji bilimi gibi evrimsel bir bilim olması gerektiğini vurgulamakta ve klasik iktisadın yaklaşımlarının (özellikle de bireyleri içinde yaşadığı toplumun sahip olduğu ahlaki değerlerden soyutlayan ve onları sadece ekonomik bir varlık olarak ele alan homoeconomicus anlayışının) bunun önünde bir engel teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Veblen, bireylerin ekonomik karar alırken, geçmiş deneyimlerinden ve tecrübelerinden yararlandığını ileri sürmektedir. Bireylerin almış oldukları kararlar zaman içerisinde değişebilmektedir. İktisat biliminin de ilerlemesi için bu değişime ayak uydurması gerekmektedir (Veblen, 1898: s. 373-391).

Veblen (1898)'den sonra gelen, Coase, North, Williamson, Acemoğlu ve Robinson gibi çok sayıda iktisatçı yapmış oldukları çalışmalarda, ülkelerin kurumsal yapıları ile makroekonomik performansları arasında doğrusal bir ilişkinin olduğunu, kurumsal yapıda meydana gelen bir iyileşmenin makroekonomik performansı da iyileştireceğini ileri sürmektedir. Bu yazarların teorik olarak ortaya koymuş oldukları düşünceler, uluslararası kuruluşların kurumsal kaliteye ilişkin veriler yayınlamasıyla birlikte ekonometrik olarak da test edilme olanağı bulmuştur. Gerçekleştirilen çok sayıda çalışmada kurumların kalitesinin; vergi uyumunu (Jimoh, Adekunle, Abdurasaq, Ayoola, Agbogun ve Tunde 2022; Felix ve Rufus 2021; Abu Bakar, Palil ve Maelah, 2021; Surugiu, Mazilescu, ve Surugiu, 2021 ve Alabede, Ariffin ve Idris, 2011), doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını (Sakanko, Obilikwu ve David, 2021), ekonomik büyüme ve kalkınmayı (Degbedjivd, Akpa, Chabossou ve Osabohien 2023; Haini, 2020) ve çevre kalitesini (Abd Razak Khalid ve Ali 2021; Azam, Liu ve Ahmad 2020) etkilediği ortaya konulmuştur.

Kurumsal kalitenin ülkelerin makroekonomik performansı üzerinde meydana getirdiği olumlu etkiler, zamanla kurumsal kalitenin nasıl artırılabilirliği sorusunu da gündeme getirmiştir. Alonso, Garcimartin ve Kvedaras (2020) kişi başına gelirin, eğitim düzeyinin, gelir dağılımının, geliri yeniden dağıtıcı politikaların, vergi politikalarının ve ülkelerin dışa açık olup olmamasının, Acemoğlu ve Robinson (2013) sahip olunan politik gücün, Grabowski ve Self (2020) tarımda faktör verimliliğinin, eğitim düzeyinin, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, ticaretin, kişi başına gelirin ve enflasyonun kurumsal kaliteyi etkileyen faktörler olduğunu ileri sürmektedir. Dolayısıyla kurumlar, ekonomik olan veya olmayan çok sayıda faktörü hem etkilemekte hem de onlardan etkilenmektedir.

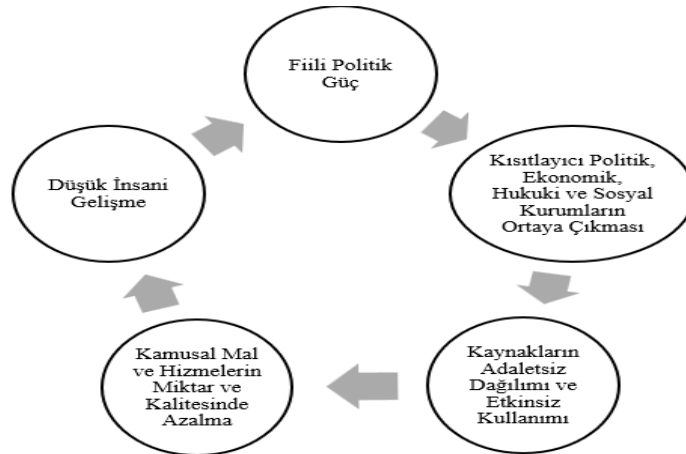
Kurumların hem etkilediği hem de etkilendiği faktörlerden birisi de insani gelişimdir. Çalışmada bu iki kavram arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Bu iki kavram arasındaki teorik ilişkinin ortaya konulabilmesi için iki kavramın tanımlanması önem taşımaktadır. Douglas North (1990), kurumları, "insan etkileşimlerini şekillendiren ve yine insanlar tarafından tasarlanmış ve o topluma özgü kısıtlamalar" şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak kurumlar hem insanların davranışlarından etkilenen hem de insanların davranışlarını etkileyen sistemler olarak tanımlanabilir.

Kurumlar, bir toplum içerisinde farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. North (1990), Acemoğlu ve

Robinson (2021; 2013) kurumları, toplumların refah düzeylerinde meydana getirdiği etkiler bakımından kapsayıcı ve kısıtlayıcı/sömürücü kurumlar olarak ikiye ayırmaktadır. Kapsayıcı kurumlar, toplumun tüm kesimlerine eşit fırsatlar sunan kurumları, kısıtlayıcı/sömürücü kurumlar ise toplumun sadece küçük bir zümresine çeşitli ekonomik, sosyal, hukuki ve politik fırsatlar sunan ve toplumun kaynaklarını sadece bu kişilerin kullanımına tahsis eden kurumları ifade etmektedir. Yazarlara göre kapsayıcı ya da kısıtlayıcı kurumlar, bir toplumda tarihsel süreç içerisinde alınan kararların neticesinde ortaya çıkmakta ve o toplumun politik, ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki yapıları üzerinde etkili olmaktadır. Kapsayıcı kurumlar, bu yapıların gelişmesine ve toplumların daha iyi bir yaşam standardına kavuşmasına katkı sağlarken, kısıtlayıcı kurumlara sahip ülkelerde ise bu yapılar tam tersi bir etki meydana getirmekte ve toplumların geri kalmasına yol açmaktadır.

Öte yandan insani gelişme kavramını Vijesandiran ve Selvarasa, (2018: s. 1-2), bireylerin tercihlerinin ve refah düzeylerinin artırılması şeklinde tanımlamaktadır. Haq (1999)'e göre insani gelişme, bireylerin iş, eğitim veya siyaset gibi kendini doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren alanlarda seçim yaparken sahip oldukları tercihlerin artırılmasıdır. Sen (1999)'e göre ise insani gelişme, bireylerin kendini geliştirme, bir konuda uzmanlaşma ve bir işlev kazanabilme yeteneğine, özgürlüğüne ve hakkına sahip olmasıdır.

İki kavrama ilişkin tanımlar incelendiğinde kavramların birbiriyle ilişkili olduğu görülmektedir. Bir toplumda kapsayıcı ya da kısıtlayıcı kurumların oluşmasında o toplumun eğitim seviyesi, gelir düzeyi, inanç sistemi ve değer yargıları gibi faktörler önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle toplumun eğitim ve gelir seviyesinin artırılması daha kapsayıcı ekonomik, sosyal, hukuki ve politik kurumların inşasında kritik bir öneme sahiptir. Ancak eğitim düzeyi yüksek bir toplum içerisinde kurumlar gelişme fırsatı bulabilirler. Benzer şekilde kurumların kalitesi de insani gelişim açısından önemlidir. Sen (1999), insanların, fırsatlarını, beklentilerini ve özgürlüklerini şekillendiren bir "kurumlar dünyasında" yaşadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla bir ülkedeki kurumların sahip oldukları özellikler, o ülkede eğitim, yaşam beklentisi (sağlık), kişi başına gelir gibi insani gelişme bileşenleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Arndt (2009), işlem ve bilgi maliyetleri, mülkiyet hakları, hukukun üstünlüğü, hükümet düzenlemelerin kalitesi, yolsuzluklar, özgürlükler ve haklar gibi kurumsal kalite bileşenlerinin doğrudan veya dolaylı olarak insan refahını etkilediğini ileri sürmektedir. Başka bir ifadeyle yazara göre işlem maliyetlerini düşüren, mülkiyet haklarını tesis eden, hukukun üstünlüğünü sağlayan ve toplumun özgürlüğü için gerekli kararları alan kurumlar (kapsayıcı kurumlar) toplumun refah seviyesini olumlu, tam tersi uygulamalara başvuran kurumlar (kısıtlayıcı kurumlar) ise toplumun refah seviyesini olumsuz etkilemektedir. Arndt'den farklı olarak Acemoğlu ve Robinson (2006) kurumsal kalite ve toplumun refah seviyesi arasındaki ilişkide politik gücün etkisine dikkat çekmektedir. Yazarlara göre politik güç; fiili ve kurumsal politik güç olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Fiili politik güç, bir toplumdaki küçük bir zümrenin askeri/ekonomik bir darbe veya şiddet olayları vb. demokratik, yasal ya da ahlaki/etik olmayan yollar ile politik karar alma mekanizmasını etkileri altına almasını ifade etmektedir (Bertocchi ve Dimico, 2017: s. 322). Fiili politik gücün kurumsal kalite ve insani gelişme üzerindeki etkisi Şekil 1. yardımıyla incelenebilir.

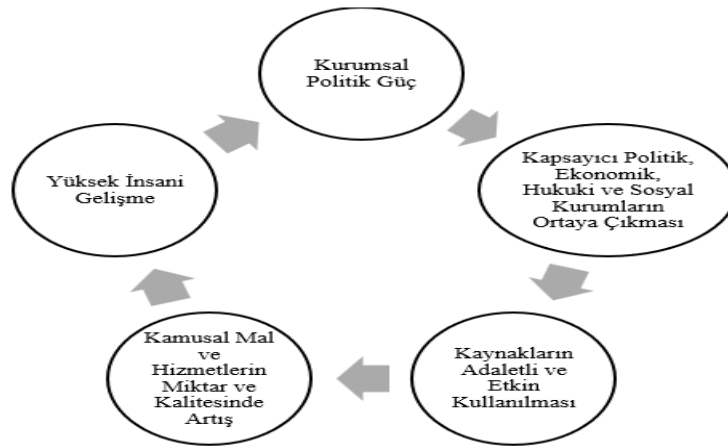

Şekil 1: Fiili Politik Güç, Kısıtlayıcı Kurumlar ve İnsani Gelişme ilişkisi.

Şekil 1'de yer alan bilgiler (Acemoğlu, Johnson ve Robinson 2005; Acemoğlu ve Robinson 2006, 2008 ve 2013'ten yararlanılarak yazarlar tarafından türetilmiştir).

Fiili politik güce sahip toplumlarda (örneğin ortaçağdaki Avrupa ülkeleri, Kuzey Kore, askeri darbe ile yönetilen tüm ülkeler) genellikle hukukun üstünlüğünden ziyade üstünlerin hukuku söz konusudur. Böyle toplumlarda, bu gücü elinde bulunduranlar genellikle; politik, ekonomik, hukuki ve sosyal kurumları kendi çıkarları doğrultusunda çalışan mekanizmalara dönüştürme eğilimindedir. Başka bir ifadeyle fiili politik gücü elinde bulunduran kesim, kendi çıkarlarını korumak amacıyla kurumları, genellikle kısıtlayıcı yapıya dönüştürmektedir. Kurumların bu şekilde dönüşümü hem yolsuzluk, rüşvet ve liyakatsizlik gibi olguları artırmak hem de toplumun kaynaklarının adaletsiz ve etkinsiz bir biçimde kullanılmasına yol açmak suretiyle kamusal mal ve hizmetlerin (eğitim, sağlık, alt yapı ve çevre koruma hizmetleri gibi temel hizmetleri vb.) miktar ve kalitesini düşürmekte ve böylelikle insani gelişmeyi olumsuz etkilemektedir. Bir toplumun insani gelişmişlik seviyesinin düşmesi, zamanla fiili politik gücün ve kısıtlayıcı kurumların toplum üzerindeki etkisini daha da artmaktadır. Bunun neticesinde insani gelişme daha düşük seviyelere gerilemektedir.

Kurumsal politik güce sahip toplumlarda ise tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Kurumsal politik güç, hukukun üstünlüğüne ve demokrasiye dayanan, ülkeyi yönetenlerin yetkilerinin yasalar tarafından kısıtlandığı, yönetenlerin yapmış olduğu eylemler nedeniyle hesap verme sorumluluğunun bulunduğu yönetim anlayışını ifade etmektedir (Acemoğlu ve Robinson, 2006: s. 21-22). Kurumsal politik gücün kurumsal kalite ve insani gelişme üzerine etkisini Şekil 2. yardımıyla inceleyebiliriz.

Şekil 2: Kurumsal Politik Güç ve İnsani Gelişme İlişkisi.

Şekil 1’de yer alan bilgiler (Acemoğlu ve ark, 2005; Acemoğlu ve Robinson 2006, 2008 ve 2013’ten yararlanılarak yazarlar tarafından türetilmiştir).

Kurumsal politik güce sahip olan toplumlarda, politik gücü elinde bulunduranlar yapmış oldukları eylemler ve almış oldukları kararlar nedeniyle hem yargı ve yasama organı denetimine hem de toplum/kamuoyu denetimine tabidirler. Başka bir ifadeyle kurumsal politik güç, yönetilenlerin yönetenlerden hesap sormasına olanak sağlamaktadır. Siyasilerin yapmış oldukları uygulamalar ve almış oldukları kararlar nedeniyle yasama organına, yargı organına ve topluma hesap vermek zorunda olması, bu kişilerin kurumlar üzerindeki etkisini azaltmaktadır. Bu da kapsayıcı kurumların oluşmasına, korunmasına ve gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Bir toplumda kurumlar toplumu kapsayıcı bir yapıya dönüştükçe, toplumun kıt olan kaynakları daha verimli bir şekilde kullanılmaktadır. Bunların neticesinde eğitim, sağlık, ulaşım, alt yapı, adalet, güvenlik ve çevre koruma hizmetleri gibi birçok temel kamusal hizmetin miktar ve kalitesi artmakta ve bu da insani gelişmeyi artırmaktadır (Kamalu ve Wan Ibrahim, 2022: s. 95). Ayrıca bir toplumda kapsayıcı kurumlar arttıkça; işlem maliyetleri, yolsuzluk, rüşvet ve liyakatsizlik azalmaktadır. Bu göstergelerde meydana gelen iyileşme de insani gelişmeyi olumlu yönde etkilemektedir. İnsani gelişmenin artmasıyla birlikte bireyler, daha iyi bir yaşam standardına kavuşmak için zamanla daha kapsayıcı kurumları talep etmekte ve inşa etmektedir. Kurumların kapsayıcılığı arttıkça insani gelişme de artmaktadır. Süreç bu şekilde devam etmektedir.

Kurumların insani gelişme üzerindeki bir diğer etkisi, insanların kendileri geliştirebilmesi için gerekli olan tercih ve seçeneklerin artırılması sürecinde ortaya çıkmaktadır. Vijesandiran ve Selvarasa, (2018:

s. 1-2) ve Haq (1999)’e göre bir toplumda insani gelişmenin sağlanması, bireylerin eğitim, sağlık ve politika başta olmak üzere birçok alanda tercihlerinin çeşitlendirilmesiyle ilişkilidir. Başka bir ifadeye insani gelişim, sıradan insanların kim olacağına, ne yapacağına ve nasıl yaşayacağına karar verme konusunda sahip olduğu gerçek özgürlüğü ifade etmektedir (Van, 2022: s. 3). Bir ülkedeki kurumların kalitesi bireylerin özgürlüğünü ve tercihlerini etkilemektedir. Kapsayıcı kurumlar, bireylere demokratik bir yaşam alanı ve birçok alanda (iş, eğitim vb.) farklı tercih olanakları sunmaktadır. Bu da insani gelişmeyi pozitif etkileyebilmektedir. Öte yandan kısıtlayıcı kurumlar ise genellikle bireylere demokratik olmayan bir yaşam alanı ve tek bir seçenek sunmaktadır. Bu da insani gelişmeyi olumsuz etkileyebilmektedir.

Teorik olarak ifade edilen bu görüşler, ampirik çalışmalarla da desteklenmiştir. Aşağıda konu hakkında gerçekleştirilen çalışmalara yer verilmektedir.

Stryzhak, Tupa ve Rodzik (2022) OECD üyesi ülkeler dahil 188 ülkede insani gelişme ve kurumsal kalite ilişkisini korelasyon analizi ile incelemişlerdir. Çalışma 2017-2019 dönemini kapsamaktadır. Analiz bulgularına göre bu iki değişken arasında pozitif korelasyon söz konusudur.

Grabowski ve Self (2020), Safra altı Afrika ülkelerinde kurumsal kalitenin belirleyicilerini “Dinamik En Küçük Kareler” yöntemi ile araştırmıştır. Çalışma 1970-2016 dönem aralığını kapsamaktadır. Yazarlara göre insani gelişme (kişi başına gelir ve eğitim) ile kurumsal kalite arasında doğrusal bir ilişki söz konusudur.

Jetter ve Parmeter (2018), Bayesci Model Ortalama Yaklaşımı ile OECD üyesi olmayan gelişmiş ülkelerde yolsuzluğu¹ azaltan faktörleri araştırmışlardır. Çalışma 123 ülkeyi ve 2001-2010 dönem aralığını kapsamaktadır. Yazarlara göre ilköğretim, kurumsal kalitenin bir bileşeni olan yolsuzluğun azalmasında önemli bir faktördür.

Hakhverdian ve Mayne (2012), 2008-2009 yıllarını kapsayan çalışmalarında on üç batı Avrupa ülkesinde yolsuzluk, kurumsal güven ve eğitim arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ile incelemişlerdir. Yazarlara göre en düşük eğitim seviyesine sahip toplumlar yolsuzluğun olumsuz etkilerine bir tepki vermemektedirler. Ayrıca yazarlar, yolsuzluğun kurumlara güven üzerinde yaratmış olduğu olumsuz etkinin eğitim seviyesi arttıkça yolsuzluğun düşmesine bağlı olarak azalacağını ileri sürmektedir.

Truex (2011), Nepal’de sosyal normların yolsuzluğu, eğitimin de sosyal normları etkileyip etkilemediğini “Sıradan En Küçük Kareler Regresyon (OLS)” yöntemi ile araştırmıştır. Yazar, verileri anket yöntemiyle elde etmiştir. Yazara göre eğitim sosyal normları, sosyal normlar da yolsuzluğu etkilemektedir. Yazar, yüksek eğitilmiş bireylerin yolsuzluğa karşı daha tepkisel olduğunu ileri sürmektedir.

Beets (2005), on beş yaş üstü okuryazar oranı, okul kayıt oranı, ilk ve orta öğretime kayıtlı öğrencilerin yüzdesi, öğrenci öğretmen oranı gibi çeşitli eğitim göstergelerini kullanarak eğitim ve yolsuzluk arasındaki ilişkiyi regresyon analizi ile incelemiştir. Eğitim verisi Dünya Bankasından, yolsuzluk verisi ise Uluslararası Şeffaflık Örgütünün yıllık olarak yayınlamış olduğu “Yolsuzluk Algılama Endeksinden (CPI)” elde edilmiştir. Çalışma 2000 yılını ve OECD üyesi ülkeler dahil 90 ülkeyi kapsamaktadır. Yazara göre eğitim düzeyinin artması yolsuzluğun azalmasına katkı sağlamaktadır. Toplumların eğitim düzeyi arttıkça, yolsuzluğun sosyal ve ekonomik etkileri konusundaki farkındalıkları artmakta ve bu da yolsuzluğun azalmasına katkı sağlamaktadır.

Bazı çalışmalarda ise insani gelişme bileşenlerinin kurumsal kalitenin bir belirleyicisi olduğu ileri sürülmektedir. Alonso ve Garcimartin (2013), toplumun eğitim seviyesinin ve kişi başına gelir düzeyinin, Kandil (2009) ve Lehne vd., (2014) ise kişi başına gelir düzeyinin kurumsal kalitenin bir göstergesi olduğunu ifade etmektedir.

Kurumsal kalitenin insani gelişme üzerindeki etkisini araştıran çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu konuda literatürde bir yeknesaklık bulunmaktadır.

¹ Hukukun üstünlüğü, hesap verilebilirlik, yolsuzluğun kontrolü, politik istikrar ve şiddetin yokluğu, bürokratik kalite ve hükümetin etkinliği göstergeleri Dünya Bankasına göre kurumsal kalitenin bileşenleri arasında yer almaktadır World Bank (2025).

Nginyu, Fonchamnyo, Epo, ve Asongu (2023) 39 Sahra Altı Afrika ülkesini örneklem olarak aldığı çalışmada, System Generalized Method of Moments (sistem-GMM) yöntemi kullanılarak kurumsal kalitenin kapsayıcı insani gelişme ve bu gelişmenin tüm bileşenleri üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Çalışma 2010-2017 dönem aralığını kapsamaktadır. Yazarlara göre kurumsal kalite kapsayıcı insani gelişme ve bu gelişmenin tüm bileşenleri üzerinde olumlu ve istatistiksel olarak anlamlı etkiler meydana getirmektedir.

Pişkin (2023), altı Afrika ülkesinde kurumsal kalitenin insani gelişme üzerindeki etkisini sabit etkiler yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışma 2002-2021 dönem aralığını kapsamaktadır. Yazar, bağımlı değişken olan insani gelişmeye ilişkin veriyi Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan Human Development Index (HDI) veri setinden, bağımsız değişken olan kurumsal kaliteye ilişkin veriyi Worldwide Governance Indicators (WGI)'den elde etmiştir. Yazar, WGI veri setinden hukukun üstünlüğü ve düzenleyici kalite verilerini analize dahil etmiştir. Yazara göre kurumsal kalite göstergeleri insani gelişmeyi pozitif etkilemektedir.

Kamalu ve Wan Ibrahim (2022), 1991-2019 dönemi ve 14 gelişmekte olan ülkeyi kapsayan çalışmalarında Dinamik Ortak Korelasyonlu Etki (Dynamic Common Correlated Effects – DCCE) yöntemi kullanarak, kurumsal kalitenin insani gelişme üzerinde uzun vadede pozitif bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada veriler, HDI ve WGI veri setlerinden elde edilmiştir. Yazarlar, yolsuzluğu caydırmaya yönelik önlemlerin alınması, düzenleyici kalite düzeyinin artırılması ve hukukun üstünlüğünün etkin bir şekilde uygulanmasının insani gelişimi olumlu yönde etkilediğini vurgulamaktadır.

Van (2022), çalışmasında politik kurumların insani gelişme üzerine etkisini çoklu doğrusal regresyon yöntemi ile incelemiştir. Çalışma 2021 yılını ve OECD üyesi ülkeler dahil 190 ülkeyi kapsamaktadır. Yazar, bağımlı değişken olan insani gelişmeye ilişkin veriyi HDI veri setinden elde etmiştir. Çalışmada; politik haklar, hukukun üstünlüğü, hükümetin gücünü kısıtlayıcı uygulamalar/düzenlemeler, ekonomik özgürlük, mülkiyet hakları ve regülasyonlar olmak üzere politik kurumları temsil eden altı değişken kullanılmıştır. Yazara göre tüm değişkenler insani gelişme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Tsegaw (2020), 49 Afrika ülkesinde iyi yönetişimin (kurumsal kalitenin) insani gelişme üzerindeki etkisini sabit etkiler ve tesadüfi etkiler yöntemleriyle analiz etmiştir. Çalışma 2002-2012 dönem aralığını kapsamaktadır. Çalışmada “hukukun üstünlüğü”, “politik istikrar ve şiddetin yokluğu”, “regülasyonların kalitesi” ve “hesap verilebilirlik” kurumsal kaliteyi temsil eden değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. İnsani gelişme verisi ise HDI veri setinden elde edilmiştir. Çalışmada ekonometrik yöntem olarak statik panel veri modelleri(sabit/rassal) tercih edilmiştir. Yazara göre hesap verilebilirlik haricindeki tüm değişkenler iki modelde de insani gelişme üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir.

Keser ve Gökmen (2018), aynı veri setini kullanarak 33 Avrupa ülkesinde iyi yönetişimin (kurumsal kalitenin) insani gelişme üzerindeki etkisini panel regresyon yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışma 2002-2012 dönem aralığını kapsamaktadır. Yazarlara göre hükümetin etkinliği, hukukun üstünlüğü ve regülasyonların kalitesi insani gelişmeyi pozitif etkilemektedir.

Pehlivanoğlu ve Alataş (2017), 1996-2014 dönem aralığında Türkiye’de kurumsal kalitenin insani gelişme üzerindeki etkisini Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) ile incelemişlerdir. Çalışmada veriler HDI ve WGI’den elde edilmiştir. Yazarlar kurumsal kaliteyi temsil eden değişkenler olarak hukukun üstünlüğü, politik istikrar ve şiddetin yokluğu ve hükümetin etkinliğini kullanmışlardır. Yazarlara göre üç değişken de insani gelişmeyi pozitif etkilemektedir.

Ejুবekpokpo (2016), 2005-2013 dönem aralığında Sahra altı Afrika ülkelerinde kurumsal kalitenin insani gelişme üzerindeki etkisini GMM yöntemi ile incelemiştir. Yazara göre Sahra altı Afrika ülkelerinde kurumsal kalitede yaşanan bir iyileşme insani gelişme üzerinde pozitif bir etkiye sahiptir.

Balcerzak ve Pietrzak (2015) 24 Avrupa Birliği üyesi ülkede kurumsal kalitenin insani gelişme üzerinde etkili bir faktör olup olmadığı sorusuna yanıt aramışlardır. Çalışma 2004-2010 dönem aralığını kapsamaktadır. Çalışmada kurumsal kalite değişkenine ilişkin veriler Fraser Institute tarafından yayınlanan “Dünya’da Ekonomik Özgürlük” veri setinden, insani gelişme değişkenine ilişkin veriler ise HDI veri setinden elde edilmiştir. Söz konusu değişkenler arasındaki ilişki İdeal Çözüme Benzerliğe Göre Sıra Tercihi Tekniği (TOPSİS) yöntemi ile incelemişlerdir. Yazarlara göre kurumsal kalite insani

gelişmeyi olumlu yönde etkilemektedir.

Bu çalışmalar dışında bazı çalışmalarda kurumsal kalite bileşenlerinin insani gelişme bileşenleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Gupta, Davoodi ve Tiongson (2001) gelişmiş ve gelişmekte olan 128 ülkede 1985-1997 dönem aralığında yolsuzluğun bebek ölüm oranları ve eğitim üzerindeki etkisini OLS yöntemi ile araştırmışlardır. Yazarlara göre yolsuzluğun yüksek olduğu ülkelerde bebek ölüm oranı, düşük olduğu ülkelere göre üç kat daha fazladır. Ayrıca yazarlara göre yolsuzluk, okuldan atılma oranlarını, ilkokulda başarısızlık oranlarını ve okuma yazma bilmeme oranlarını da olumsuz etkilemektedir.

Fedderreke ve Klitgaard (1998) ve Nir ve Kafle (2013) politik istikrar ve eğitim kalitesi arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Fedderreke ve Klitgaard (1998) yaptıkları regresyon analizinde politik istikrarsızlık ile yüksek eğitim seviyesine ulaşan öğrenci sayısı arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Nir ve Kafle (2013) yaptıkları çalışmada yirmi bir tanesi siyasi istikrarsızlık yaşayan ülkeler olmak üzere kırk yedi ülkede 1998-2008 dönem aralığında politik istikrarın eğitim kalitesi üzerindeki etkisini regresyon analizi ile incelemişlerdir. Yazarlara göre politik istikrarın eğitim kalitesi üzerindeki etkisi kişi başına gayri safi yurtiçi hâsıladan daha yüksektir.

Edeme ve Mumuni (2023), 2002-2021 dönem aralığında 36 Afrika ülkesinde kurumsal kalitenin hane halkı gelir düzeyi üzerine etkisini iki aşamalı en küçük kareler (2SLS) sabit etkiler tahmincisi ile analiz etmiştir. Yazarlara göre kurumsal kalite hane halkı gelirini pozitif etkilemektedir. Hadipour, Delavari ve Bayati, M. (2023), Sharma, Sharma ve Tokas (2022), Dinada ve Ouedraogo (2021) ve Şenol ve Gençtürk (2021) ise kurumsal kalitenin sağlık üzerine etkisini araştırmışlardır.

Hadipour ve ark (2023) OECD üyesi ülkeler dahil 158 ülkeyi ve 2001-2020 dönem aralığını kapsayan çalışmada kurumsal kalitenin bebek ölüm oranları ve yaşam beklentisi üzerine etkisini sabit etkiler yöntemi ve genelleştirilmiş momentler yöntemi ile analiz etmiştir. Yazara göre kurumsal kalitede meydana gelen bir artış bebek ölüm oranlarını düşürmekte ve yaşam beklentisini ise artırmaktadır.

Sharma ve ark, (2022) Avrupa Birliği (AB) ülkelerini ve 2000-2018 dönem aralığını kapsayan çalışmalarında ekonomik kurumsal kalite ve sağlık çıktısı arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Çalışmada değişkenler arasındaki ilişkinin analizinde hem sabit hem de tesadüfi etkiler yöntemi kullanılmıştır. Yazarlara göre AB ülkelerinde ekonomik kurumların kalitesi arttıkça sağlık çıktılarının kalitesi de artmaktadır.

Dinada ve Ouedraogo (2021), Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği'ne üye devletleri ve 2000-2015 dönem aralığını kapsayan çalışmalarında 2SLS yöntemini kullanarak kurumsal kalitenin kamu kesimi sağlık harcamaları ve toplumun sağlık sermayesi üzerine etkisini analiz etmişlerdir. Yazarlara göre kurumsal kalitede meydana gelen bir artış hem kamu sağlık harcamalarını hem de toplumun sağlık sermayesini pozitif etkilemektedir.

Şenol ve Gençtürk (2021) orta üst gelir grubunda yer alan 42 ülkeyi ve 2000-2019 dönem aralığını kapsayan çalışmalarında temel sağlık göstergelerine etki eden faktörleri sabit ve tesadüfi etkiler yöntemiyle incelemişlerdir. Yazarların temel sağlık göstergeleri üzerine etkisini araştırdığı değişkenlerden bazıları; devletin etkinliği, hesap verilebilirlik, politik istikrar, regülasyonların kalitesi, yasaları uygulama düzeyi ve yolsuzlukla mücadeledir. Bu değişkenler içerisinde hesap verilebilirlik ve politik istikrar değişkenlerinin temel sağlık göstergeleri üzerindeki etkisi hem istatistiksel olarak hem de katsayı olarak anlamlıyken, regülasyonların kalitesi istatistiksel olarak anlamlı fakat katsayı olarak anlamsız, devletin etkinliği, yasaları uygulama düzeyi ve yolsuzlukla mücadele ise hem istatistiksel olarak hem de katsayı olarak anlamsızdır.

Çalışmada bahsi geçen değişkenler arasındaki ilişki 2000-2021 dönem aralığında OECD üyesi 35 ülke için araştırılacaktır. Literatür incelendiğinde bahsi geçen değişkenler arasındaki ilişkinin OECD üyesi ülkeler özelinde incelenmediği görülmektedir. Bu nedenle çalışmada örneklem olarak OECD üyesi ülkeler tercih edilmiştir.

2. Amaç, Veri Seti ve Yöntem

Kurumsal kalite ve insani gelişme arasındaki ilişki literatürde sıklıkla incelenen konular arasındadır. Fakat literatürde araştırmacılar genellikle kurumsal kalitenin insani gelişme üzerindeki etkisini

odaklanmaktadır. İnsani gelişmenin kurumsal kaliteyi nasıl etkilediği konusunda ise literatürde az sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların çoğunluğunda da Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına (UNDP) göre insani gelişmenin alt bileşenleri olarak kabul edilen eğitim ve kişi başına gelirin kurumsal kalite üzerinde etkisine odaklanılmıştır. Bu tür çalışmalar, literatür açısından bir zenginliğin oluşmasına bir katkı sağlasa da insani gelişmenin bir bütün olarak kurumsal kaliteyi nasıl etkilediği sorusuna tam olarak bir yanıt ortaya koymamaktadır. Çalışmanın amaçlarından bir tanesi bu soruyu yanıtlıdır. Ayrıca literatürde ya kurumsal kalitenin insani gelişme üzerine etkisi ya da insani gelişme bileşenlerinin kurumsal kalite üzerinde etkisi araştırılmış fakat iki değişken arasında bir nedenselliğin olup olmadığı konusu araştırılmamıştır. Bu doğrultuda çalışmanın bir diğer amacı, iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisinin ortaya konulmasıdır.

Çalışmada kurumsal kalite değişkenine ilişkin veriler, Dünya Bankası tarafından 1996 yılından itibaren yayınlanan ve kurumsal kalite üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda sıklıkla tercih edilen WGI veri setinden elde edilmiştir. Söz konusu veri seti; şeffaflık ve hesap verebilirlik, yolsuzluğun kontrolü, hükümetin etkinliği, politik istikrarın sağlanması ve şiddetin olmaması, hukukun üstünlüğü ve devlet/hükümet düzenlemelerinin kalitesi olmak üzere altı kurumsal kalite bileşeninden oluşmaktadır. Çalışmada, bu altı bileşenin bir ortalaması alınmak suretiyle çalışmaya özgü bir kurumsal kalite (kk) değişkeni elde edilmiştir. İnsani gelişme verisi ise HDI veri setinden elde edilmiştir.

Literatür incelendiğinde araştırmacıların bahsi geçen değişkenler arasındaki ilişkiyi farklı yöntemlerle incelediği görülmektedir. Fakat iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmemiştir. Bu nedenle çalışmada bir nedensellik analizi gerçekleştirilmiştir.

Panel veri analizlerinde kullanılan nedensellik testleri, veri yapısının homojen ya da heterojen olup olmadığına, yatay kesit bağımlılığın olup olmadığına ve durağan olup olmadığına göre değişmektedir. Bu nedenle uygun nedensellik testine karar verilebilmesi için homojenliğin, yatay kesit bağımlılığın ve serilerin durağanlığının araştırılması gerekmektedir.

Literatürde nedensellik testleri homojen ve heterojen nedensellik testleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Granger (1969) Nedensellik Testi; Hurlin ve Venet (2001); Holtz-Eakin, Newey ve Rosen (1988) ve Toda-Yamamoto gibi testler homojenliği, Dumitrescu–Hurlin (2012); Emirmahmutoglu ve Köse (2011) Panel Toda–Yamamoto Nedensellik Testi; Konya (2006) Bootstrap Panel Granger Nedensellik Testi; Juodis, Karavias ve Sarafidis (JKS) (2021) Panel Granger Nedensellik Testi ve Lopez ve Weber (2017) Panel Bootstrap Granger Nedensellik Testi gibi testler ise heterojenliği dikkate almaktadır. Dolayısıyla gerçekleştirilecek homojenlik/heterojenlik testi, uygun testin seçimi ve sonuçların güvenilirliği bakımından önem taşımaktadır. Bu çalışma kapsamında homojenlik hem birimin boyutunun zaman boyutundan hem de zaman boyutunun birim boyutundan büyük olduğu durumlarda güvenilir sonuçlar veren Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen delta testi ile araştırılmıştır. Bu testin sonuçları Tablo 1’de gösterilmektedir.

Panel veri analizlerinde kullanılan nedensellik testleri, birimler arasında bir korelasyon olup olmasına göre değişmektedir. Yatay kesit bağımlılık yoksa Hurlin ve Venet (2001) testi kullanılabilirken, yatay kesit bağımlılığın olması durumunda ise Emirmahmutoglu ve Köse (2011) Panel Toda–Yamamoto Nedensellik Testi; Konya (2006) Bootstrap Panel Granger Nedensellik Testi; JKS (2021) Panel Granger Nedensellik Testi ve Lopez ve Weber (2017) gibi ikinci nesil olarak ifade edilen testlerin tercih edilmesi gerekmektedir. Çalışmada yatay kesit bağımlılık, birim ve zaman boyutlarından hangisinin diğerinden büyük olduğuna bakılmaksızın etkili sonuçlar veren CD_{LM} ve Pesaran, Ullah ve Yamagata (2008) LM_{adj} testleriyle araştırılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2’de gösterilmektedir.

Panel nedensellik testleri, serilerin düzey ya da fark değerlerinde durağan olup olmasına göre de değişmektedir. Emirhanmahmutoglu ve Köse (2011) ve Konya (2006) nedensellik testlerinde serilerin durağan olması şart değildir. Fakat Dumitrescu–Hurlin (2012) ve JKS (2021) Panel Granger Nedensellik Testlerinde ise serilerin durağan olması şartı aranmaktadır. Çalışmada yatay kesit bağımlılık tespit edildiği için serilerin durağan olup olmadığının ikinci nesil birim kök testleriyle araştırılması gerekmektedir. Literatürde; Taylor ve Sarno (1998) tarafından geliştirilen MADF (Multivariate Augmented Dickey Fuller), Breuer vd. (2002) tarafından geliştirilen SURADF (Seemingly Unrelated Regression Augmented Dickey Fuller), LluísCarrion-I Silvestre vd., (2005) tarafından gerçekleştirilen PANKPSS ve Pesaran (2006) tarafından geliştirilen CADF (Cross-Sectionally Augmented Dickey

Fuller) testi gibi çok sayıda ikinci nesil birim kök testi bulunmaktadır. Bu çalışmada serilerin durağanlığı CADF ile araştırılmıştır. Bunun nedeni CADF'nin birim ve zaman boyutunun hangisinin diğerinden büyük olduğuna bakılmaksızın güvenilir sonuçlar vermesi ve analize dahil edilen ülkelerin her biri için ayrı ayrı birim kök testi yapılmasına olanak sağlamasıdır. CADF, panelin geneli hakkında bir bilgi vermemektedir. Panelin genelinde birim kök olup olmadığına karar verebilmek için analize dahil edilen 35 OECD üyesi ülke özelinde hesaplanan CADF değerlerinin aritmetik ortalaması alınarak Cross-sectionally Augmented IPS (CIPS)'nin hesaplanması gerekmektedir. Elde edilen bulgunun mutlak değeri, Pesaran (2007)'nin belirlemiş olduğu kritik değerlerden büyükse birim kök olmadığına ve şokların kalıcı olmadığı geçici olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu testin sonucuna Tablo 3'te yer verilmektedir.

Bu çalışmada sırasıyla; heterojenlik, yatay kesit bağımlılık ve düzey değerleri itibarıyla durağanlık tespit edilmiştir. Bu doğrultuda çalışmada değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin analizinde JKS Testinin Xiao vd., (2023) tarafından geliştirilmiş versiyonu kullanılmıştır. Xiao vd., (2023) tarafından geliştirilen bu testin özellikle yatay kesit bağımlılık olduğu durumlarda daha etkili sonuçlar verdiği ortaya konulmuştur. Eşitlik (1) de testin denklemi yer almaktadır (Xiao, Juodis, Karavias ve Sarafidis, 2023);

$$y_{i,t} = \phi_{0,i} + \sum_{p=1}^P \phi_{p,i} ly_{i,t-p} + \sum_{q=1}^q \beta_{q,i} lx_{i,t-q} + \varepsilon_{i,t} \quad t = 1 \dots \dots \dots T \quad (1)$$

Bu denklemde yer alan;

$y_{i,t}$ = Bağımlı değişken

$x_{i,t}$ = Nedenselliği test edilen bağımsız değişken

i = Yatay kesit birimleri)

t = Zaman periyotları)

p = Gecikme uzunluğu

$\phi_{0,i}$ = Birim sabit etkisi

$\varepsilon_{i,t}$ = Hata terimini.

$\phi_{p,i}$ = heterojen otoregresif katsayıları ifade etmektedir. Testin temel hipotezi (Xiao, vd., 2023);

$H_0 = \beta_{i,q} = 0$ Bağımlı değişken, bağımsız değişkenin Granger nedeni değildir.

$H_1 = \beta_{i,q} \neq 0$ Bağımlı değişken bağımsız değişkenin Granger nedenidir.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular, H_0 dikkate alınarak değerlendirilmektedir. Bu hipotezin kabul edilmesi durumunda bahsi geçen değişkenler arasında bir nedensellik ilişkisinin olmadığı, reddedilmesi (H_1 hipotezinin kabul edilmesi) durumunda ise nedensellik ilişkisinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu bilgiler ışığında çalışmanın modeli (2) nolu eşitlikte gösterildiği gibidir.

$$kk_{i,t} = \phi_{0,i} + \sum_{p=1}^P \phi_{p,i} lkk_{i,t-p} + \sum_{q=1}^q \beta_{q,i} lige_{i,t-q} + \varepsilon_{i,t} \quad t = 1 \dots \dots \dots T \quad (2)$$

Çalışmada OECD üyesi ülkelerde 2000-2021 dönem aralığında kk ve ige değişkenleri arasındaki ilişki (2) nolu model ile tahmin edilmiştir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen tüm ekonometrik testlerin bulguları aşağıda yer almaktadır.

3. Bulgular

Analiz bulgularının güvenilir olabilmesi için serilerin homojen bir yapıya sahip olup olmadığının tespit edilmesi gerekmektedir. Tablo 1'de gerçekleştirilen homojenlik testi bulgularına yer verilmektedir.

Tablo 1: Homojenlik Testi Sonuçları

	İstatistik	P
Δ	29.933	0.000
Δ_{adj}	32.100	0.000

Tablo 1.'de Pesaran ve Yamagata (2008) delta testinin sonuçları yer almaktadır. Bu testin temel hipotezi, eğim katsayılarının homojen olduğu yönündedir. *Delta Tilde (Δ) ve Düzeltilmiş Delta Tilde Testlerinin (Δ_{adj})* testlerinin sonuçları 0.05'in altında olduğu için temel hipotez reddedilmekte ve eğim katsayılarının homojen olmadığına, heterojen olduğuna karar verilmektedir. Bir sonraki aşamada yatay kesit bağımlılık testi gerçekleştirilmiştir. Bu testin bulguları Tablo 2.de gösterilmektedir.

Tablo 2: Yatay Kesit Bağımlılık Testi Sonuçları

	İstatistik	P
LM	4430	0.000
LM _{adj}	293	0.000
CD _{LM}	56.46	0.000

LM_{adj} ve CD_{LM} testlerinin temel hipotezi yatay kesit bağımlılığın olduğu yönündedir. Test sonuçları 0.05'in altında olduğu için iki testte de temel hipotez reddedilmiş ve yatay kesit bağımlılık olduğu tespit edilmiştir. Yatay kesit bağımlılık tespit edildiği için serilerin durağanlığı ikinci nesil birim kök testlerinden olan Pesaran (2007) CIPS testiyle araştırılmıştır. Bu testin sonuçları Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Sabitli ve Trendli Birim Kök Testi Sonuçları

CIPS İstatistiği	Pesaran (2007) Kritik Değerleri (Sabitli)			Pesaran (2007) Kritik Değerleri (Trendli)		
	%10	%5	%1	%10	%5	%1
kk	-2.04	-2.11	-2.23	-2.54	-2.61	-2.73
İge	-2.04	-2.11	-2.23	-2.54	-2.61	-2.73

Not: çalışmada kk değişkeni için bulunan sabitli değer -2.315, trendli için bulunan değer ise -2.636'dır. ige değişkeni için ise bu değerler sırasıyla -2.736 ve -3.204'tür. Tablo 3'te yer alan kk ve ige değişkenlerinin değerlerinin mutlak değeri Pesaran (2007) tarafından belirlenmiş olan kritik mutlak değerinden büyüktür.

Tablo 3'te kk ve ige değişkenlerinin sabitli ve trendli birim kök test sonuçları gösterilmektedir. kk değişkeninin sabitli ve trendli değerleri %5, ige değişkeninin sabitli ve trendli değerleri ise %1 anlamlılık düzeyinde durağan oldukları tespit edilmiştir.

Çalışmada heterojenlik, yatay kesit bağımlılık ve serilerin düzey değerleri itibariyle durağanlığı tespit edilmiştir. kk ve ige değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisinin araştırıldığı bu çalışmada sonuçların güvenilir olabilmesi için bu üç kriteri dikkate alan bir nedensellik testinin kullanılması gerekmektedir. JKS (2021) Panel Granger Nedensellik Testinin Xiao vd., (2023) tarafından geliştirilmiş versiyonu bu kriterleri karşıladığı için tercih edilmiştir. Gerçekleştirilen testin sonuçları Tablo 4'te gösterilmektedir.

Tablo 4: JKS Nedensellik Testi Sonuçları

H ₀ =x y'nin Granger Nedeni Değildir.	Lags	HPJ Wald Test	P value	Karar
kk	2	19.8081	0.0000*	H ₀ =red
İge	2	13.3566	0.0013*	H ₀ =red

Not: * %1 düzeyindeki anlamlılığı ifade etmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular iki değişken arasında karşılıklı bir nedenselliğin olduğunu ortaya koymaktadır. Daha önce ifade edildiği üzere iki değişken arasındaki nedensellik ilişkisi literatürde ele alınmamıştır. Fakat elde edilen bu bulgular tek tarafı (ya kk'nın ige ya da ige'nin kk) olarak araştırıldığı Nginyu, Fonchamnyo, Epo, ve Asongu (2023); Pişkin (2023); Van (2022); Kamalu ve Wan Ibrahim (2022); Grabowski ve Self (2020); Jetter ve Parmeter (2018); Hakhverdian ve Mayne (2012) ve Truex (2011) gibi çalışmaların sonuçlarıyla uyumludur.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada, kurumsal kalite ile insani gelişme arasındaki ilişki nedensellik çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmada 35 OECD üyesi ülkede 2000–2021 dönemine ilişkin veriler kullanılarak bahsi geçen değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi JKS ile araştırılmıştır. Analiz sonuçları, değişkenler arasında çift yönlü nedenselliğin olduğunu ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular, kalkınma politikalarının yalnızca ekonomik göstergelere değil, aynı zamanda kurumsal kalitenin ve insani refahın artırılmasına odaklanması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda hem kurumsal yapıları güçlendirmek hem de insani gelişmeyi ilerletmek için bütüncül politika yaklaşımları benimsenmelidir. Bu çerçevede şu politika önerileri geliştirilebilir:

Yolsuzlukla etkin mücadele hem kurumsal güveni artırarak hem de kamu hizmetlerinin (eğitim, sağlık, altyapı) kalitesini yükselterek insani gelişmeyi destekleyebilir. Bu amaçla hukukun üstünlüğünü sağlayacak yasal reformlara ve bağımsız denetim mekanizmalarına öncelik verilmelidir.

Karar alma süreçlerinin şeffaflaştırılması ve kamu kurumlarında hesap verebilirliğin artırılması, kaynakların etkin kullanımını mümkün kılabilir. Bu durum hem kurumsal etkinliği hem de toplumsal refahı geliştirebilir.

Eğitim kalitesinin artırılması hem insani gelişmeyi hem de kurumsal kaliteyi artırabilir. Eğitim insani gelişmenin bir bileşeni olmasının yanı sıra; yolsuzlukla mücadelede, hukukun üstünlüğünün sağlanmasında, toplumun hesap sorma alışkanlığını kazanmasında, nitelikli ve ahlaklı bürokratlar yetiştirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu noktada eğitim politikaları belirlenirken hedef kitlenin analizinin yapılması ve bu analize uygun eğitim müfredatının belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca bilimsel eğitimin yanı sıra toplumların kendilerine özgü sahip oldukları değerlere ilişkin eğitimlerin verilmesi de hem insani gelişmeyi hem de kurumsal kaliteyi artırabilir. Özellikle toplumsal değerlere ilişkin verilen eğitimler, daha dürüst ve ahlaklı bireylerin yetiştirilmesine katkı sağlayabilir.

Çalışmanın ortaya koyduğu çift yönlü nedensellik, kalkınma politikalarında kurumsal reformlar ile insani gelişme hedeflerinin birbirinden ayrı düşünülmemesi gerektiğini göstermektedir. Sürdürülebilir kalkınma için, kurumların kalitesini ve bireysel refahı eş zamanlı geliştiren yapısal yaklaşımlar temel alınmalıdır. Fakat bu noktada dikkat edilmesi ve üzerinde durulması gereken husus kurumsal kalite ve insani gelişimin birbirleri üzerine etkilerinin ortaya çıkmasının oldukça uzun ve zahmetli bir süreç olduğudur. Bir toplumdaki kısıtlayıcı kurumların kapsayıcı kurumlara dönüştürülmesi için çok sayıda yasal düzenleme yapılması ve toplumun bu dönüşüme hazırlanması gerekmektedir. Yasal düzenlemeler kısa sürede hayata geçirilebilir. Fakat toplumun bu düzenlemeleri içselleştirebilmesi için uzun bir zaman gerekebilir. Ayrıca bu dönüşüme tepki gösterenler de söz konusu olabilir ve bu da dönüşüm sürecinin uzamasına yol açabilir.

Öte yandan bir toplumdaki insani gelişme de bir süreç içerisinde olmaktadır. Toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi, sağlık sisteminin kalitesinin artırılması ve refah düzeyinin yükseltilmesi için de zamana ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla kurumsal kaliteyi artırmayı ve insani gelişmeyi sağlamayı amaçlayan toplumların uzun vadeli planlar yapması, uygulama sürecinde oluşabilecek sorunları tespit etmesi ve planları süreç içerisinde gözden geçirmesi gerekmektedir.

İnsani kalkınma ve kurumsal kalite ilişkisi literatürde son yıllarda sıklıkla incelenen konulardan birisi olmakla birlikte, bu alanda hala önemli boşluklar bulunmaktadır. Bu çalışmada değişkenler arasındaki ilişki Granger nedensellik yaklaşımının gelişmiş bir versiyonu olan JKS yaklaşımı ile araştırılmış ve çift yönlü bir nedenselliğin olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, bir toplumun kurumsal kalite düzeyindeki artışların insani gelişmeyi desteklediğini, insani gelişmedeki bir iyileşmenin de kurumsal kaliteyi güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu yaklaşım değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü zamansal bağımlılıklar üzerinden belirlemekte; ancak yapısal ve nedensel mekanizmalara ilişkin doğrudan bir

çıkarımda bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle elde edilen sonuçlar, Granger anlamda istatistiksel bir nedenselliğe işaret etmekte olup, değişkenlerin birbirini karşılıklı olarak etkileyebilmesi (ters nedensellik) olasılığı dışlanmamaktadır. Bununla birlikte, modelde yer almayan gelir eşitsizliği, yoksulluk, kamu harcamaları, istihdam oranı, enflasyon oranı, küreselleşme, doğrudan yabancı sermaye yatırımı, sosyal sermaye, beşerî sermaye birikimi veya politik istikrar gibi ekonomik, sosyal, kurumsal ya da kültürel çok sayıda değişkenin kurumsal kalite ve insani gelişme üzerindeki etkileri dolaylı biçimde sonuçları etkilemiş olabilir. Ayrıca panel verilerin ülkeler düzeyinde yıllık ortalamaları temsil etmesi, ülke içi bölgesel farklılıkların analize yansıtılamamasına yol açmaktadır. Bu nedenle, çalışmadan elde edilen bulgular ülke genelindeki eğilimleri yansıtsa da ülkeler içindeki bölgesel farklılıkları açıklama veya bu düzeyde genelleme yapma konusunda sınırlılıklar taşımaktadır. Daha kapsamlı veri setleri ve yapısal modelleme yaklaşımları kullanılarak, bu kısıtları aşabilir ve söz konusu ilişki hem ulusal hem de uluslararası düzeyde daha derinlemesine inceleyebilir.

Son olarak literatür incelendiğinde araştırmacıların kurumsal kalite ve insani gelişme arasındaki ilişkiyi genellikle sabit ve rassal etkiler yöntemleriyle analiz ettikleri görülmektedir. Bu noktada araştırmacılar, dinamik panel ve panel eş bütünleşme gibi farklı ekonometrik yöntemleri kullanarak bahsi geçen değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırıp literatüre katkı sunabilirler. Literatürde bahsi geçen iki değişken arasındaki ilişki incelenirken kurumsal kalite verisinin genellikle Dünya Bankası tarafından yayınlanan WGI veri setinden alındığı görülmektedir. Bu noktada araştırmacılar kurumsal kalite ile ilgili çalışmalarda sıklıkla kullanılan Uluslararası Ülke Risk Bileşenleri Rehberi (ICRG), Dünyada Ekonomik Özgürlük (Fraser Institute tarafından yayınlanan) ve Ekonomik Özgürlük Endeksi (Heritage Foundation tarafından yayınlanan) ve Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler Endekslerini kullanarak da kurumsal kalitenin insani gelişme üzerine etkisini ortaya koyabilirler. Ayrıca araştırmacılar kurumları; politik, ekonomik, hukuki ve sosyal kurumlar olarak sınıflandırıp, hangi kurumların insani gelişmeyi daha fazla etkilediğini ortaya koyabilirler. Benzer şekilde yine kurumları bu şekilde sınıflandırarak insani gelişmenin hangi kurumları daha fazla etkilediğini de araştırabilirler.

Kaynakça

- Abu Bakar, M. A. A., Palil, M. R., & Maelah, R. (2021). Governance Quality and Tax Compliance Behaviour in East Malaysia. *Asian Journal of Accounting & Governance*, 15., 77-89. <http://dx.doi.org/10.17576/AJAG-2021-15-07>. Erişim Tarihi: 16.06.2023.
- Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2013). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, (Çev. F. R. Velioglu). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Acemoğlu, D. & Robinson, J.A. (2008). *The role of institutions in growth and development* (Vol. 10). Washington DC: World Bank.
- Acemoğlu, D. & Robinson, J. A. (2006). *Economic origins of dictatorship and democracy*. England: Cambridge University Press.
- Acemoğlu, D., Johnson, S. & Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. *Handbook of Economic Growth* 1: 385-472.
- Abd Razak, F., Khalid, N., & Ali, M. (2021). Asymmetric impact of institutional quality on environmental degradation: evidence of the Environmental Kuznets Curve. *Sustainability*, 13(22), 12507. <https://doi.org/10.3390/su132212507>
- Alonso, J. A., Garcimartin, C., & Kvedaras, V. (2020). Determinants of institutional quality: an empirical exploration. *Journal of Economic Policy Reform*, 23(2), 229-247.
- Alonso, J. A., & Garcimartín, C. (2013). The determinants of institutional quality. More on the debate. *Journal of International Development*, 25(2), 206-226.
- Alabede, J.O., Ariffin, Z.B.Z. & Idris, K.M. (2011). Public governance quality and tax compliance behavior in nigeria: the moderating role of financial condition and risk preference. *Issues in Social and Environmental Accounting*, 5(1), 3-24.
- Al Mustofa, M. U., & Sukmana, R. (2021). The effect of institutional quality on foreign direct investment. *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 55(3), 77-88.

- Arndt, C.E. (2009). Governance indicators. *Angewandte chemie international edition* 6(11): 951–952.
- Azam, M., Liu, L., & Ahmad, N. (2021). Impact of institutional quality on environment and energy consumption: evidence from developing world. *Environment, Development and Sustainability*, 23, 1646-1667.
- Balcerzak, A. P., & Pietrzak, M. B. (2017). *Human development and quality of institutions in highly developed countries*. Bilgin, M.H., Danis, H., Demir, E., & Can, U. (Eds). *Financial Environment and Business Development: Proceedings of the 16th Eurasia Business and Economics Society Conference* (pp. 231-241). Springer International Publishing.
- Beets, S. D. (2005). Understanding The Demand-Side Issues of International Corruption. *Journal of Business Ethics*, 57, 65-81.
- Degbedji, D. F., Akpa, A. F., Chabossou, A. F., & Osabohien, R. (2024). Institutional Quality and Green Economic Growth in West African Economic and Monetary Union. *Innovation and Green Development*, 3(1), 100108.
- Dianda, I., & Ouedraogo, I. (2021). The Synergistic Effect of Government Health Spending and Institutional Quality on Health Capital Accumulation in Waemu Countries. *Economics Bulletin*, 41(2), 495-506.
- Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). *Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels*. *Economic Modelling*, 29(4), 1450–1460. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2012.02.014>
- Dirwan, A. (2019). The Effect of Education Against Corruption in Indonesia. *OIDA International Journal of Sustainable Development*, 12(01), 53-64.
- Edeme, R. K., & Mumuni, S. (2023). Terms of Trade, Governance and Household Income in Selected African Countries. *Sustainable Futures*, 5, 100115.
- Ejুবekpokpo, S.A. 2017. *The Impact of Institutional Quality on Human Development in Sub-Sahara African Countries*(Unpublished Doctoral Dissertation). University Utara Malaysia.
- Emirmahmutoglu, F., & Kose, N. (2011). Testing for Granger causality in heterogeneous mixed panels. *Economic Modelling*, 28(3), 870-876.
- Grabowski, R., & Self, S. (2021). Determinants of Governance Institutional Quality in Sub-Saharan Africa. *Applied Economics*, 53(18), 2066-2079.
- Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 424-438.
- Granger, C. W. (1988). Some recent development in a concept of causality. *Journal of econometrics*, 39(1-2), 199-211.
- Gupta, S., Davoodi, H., & Tiongson, E. (2001). *Corruption and The Provision Of Health Care And Education Services*. In K. J. Arvind (Ed.), *The Political Economy of Corruption* (pp. 123–153) içinde. International Monetary Fund.
- Haini, H. (2020). Examining The Relationship Between Finance, Institutions and Economic Growth: Evidence From the ASEAN Economies. *Economic Change and Restructuring*, 53(4), 519-542.
- Hakhverdian, A., & Mayne, Q. (2012). Institutional Trust, Education, and Corruption: A Micro-Macro Interactive Approach. *The Journal of Politics*, 74(3), 739-750.
- Haq, M.U. (1999). *Human Development in South Asia 1999: the Crisis of Governance*. Oxford University Press.
- Hadipour, A., Delavari, S., & Bayati, M. (2023). What is the Role of Institutional Quality in Health Outcomes? *A Panel Data Analysis On 158 Countries From 2001-2020*. *Heliyon*, 9(9).
- Holtz-Eakin, D., Newey, W., & Rosen, H. S. (1988). *Estimating vector autoregressions with panel data*. *Econometrica*, 56(6), 1371–1395. <https://doi.org/10.2307/1913103>

- Hurlin, C., & Venet, B. (2001). *Granger causality tests in panel data models with fixed coefficients*. Working Paper, University of Orleans, France.
- Felix, O. & Rufus, O. S. (2021). Good Governance and Personal Income Tax Compliance in Nigeria. *European Journal of Accounting, Auditing and Finance Research*, 9(5), 16-35.
- Jain, A. & Ghosh, S., (2013), Dynamics of global oil prices, exchange rate and precious metal prices in India, *Resources Policy*, 38 (1), 88-93.
- Jetter, M., & Parmeter, C. F. (2018). Sorting Through Global Corruption Determinants: Institutions and Education Matter—Not Culture. *World Development*, 109, 279-294.
- Jimoh, L. A., Adekunle, S. K., Abdulrasaq, M., Ayoola, T. J., Agbogun, S. A. & Tunde, S. A. (2022). Influence of Interaction Between Institutional Quality and Taxpayers' behaviours on Tax Fraud Management in Southwest Nigeria. *European Journal of Social Sciences Studies*, 8(1), 274-286.
- Juodis, A., Karavias, Y., & Sarafidis, V. (2021). Inference in dynamic panel data models using the half-panel jackknife. *Journal of Econometrics*, 220(2), 326–348.
- Kandil, M. (2009). Determinants of Institutional Quality and Their Impact on Economic Growth in The Mena Region. *International Journal of Development Issues*, 8(2), 134-167.
- Kamalu, K., & Wan Ibrahim, W. H. (2022). The Influence of Institutional Quality on Human Development: Evidence From Developing Countries. *Jurnal Ekonomi Malaysia*, 56(1), 93-105.
- Keser, A. ve Gökmen, Y. (2005). Governance and Human Development: The Impacts Of Governance Indicators on Human Development. *Journal of Public Administration and Governance* 8(1), 26-39.
- Konya, L. (2006). Bootstrap panel Granger-causality test: Application to the relationship between growth and government expenditure. MPRA Paper 978.
- Lehne, J., Mo, J., & Plekhanov, A. (2014). *What Determines The Quality of Economic Institutions? Cross-Country Evidence*. London: European Bank for Reconstruction and Development.
- Lopez, L., & Weber, S. (2017). Testing for Granger causality in panel data. *The Stata Journal*, 17(4), 972-984.
- Nir, A. E., & Kafle, B. S. (2013). The Effect of Political Stability on Public Education Quality. *International Journal of Educational Management*, 27(2), 110-126.
- Pesaran, M. H. (2004). General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels. (No. 1240), Institute for the Study of Labor (IZA).
- Pesaran, M. Hashem (2006). Estimation and Inference in Large Heterogenous Panels with a Multifactor Error Structure. *Econometrica*, 74(4), 967- 1012.
- Pesaran, M. Hashem (2007). A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross-Section Dependence. *Journal of Applied Econometrics*, 22(2), 265-312.
- Pesaran, M. H. & Yamagata, T. (2008). Testing Slope Homogeneity in Large Panels. *Journal of Econometrics*, 142 (1), 50-93.
- Pesaran, M. H., Ullah, A. & Yamagata, T. (2008). A Bias-Adjusted Lm Test Of Error Cross-Section Independence. *Econometrics Journal*, 11(1), 105-127.
- Pişkin, A. (2023). An Empirical Analysis on the Relationship Between Law and Human Development in Regional Development: The Case of the Central African Economic and Monetary Union (cemac). *Journal of Academic Opinion*, 3(1), 1–10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8075405>.
- Nginyu, G. G., Fonchamnyo, D. C., Epo, B. N., & Asongu, S. A. (2025). The Effects of Institutional Quality And Biocapacity on Inclusive Human Development in Sub-Saharan Africa. *Journal of Applied Social Science*, 19367244251327997.
- Toda, H. Y. & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly

- integrated processes. *Journal of Econometrics*, 66(1-2), 225-250.
- Truex, R. (2011). Corruption, Attitudes, and Education: Survey Evidence From Nepal. *World Development*, 39(7), 1133-1142.
- Tsegaw, P. C. (2020). The Nexus Between Good Governance Indicators and Human Development Index in Africa : An Econometric Analysis. *Journal of Public Administration and Governance*, 10(2), 1-19
- Stryzhak, O., Tupa, M., & Rodzik, J. (2022). Relationship Between the Level of Human Development and Institutional Quality. *Economics and Sociology*, 15(2), 274-295. doi:10.14254/2071-789X.2022/15-2/17
- Sakanko, M. A., Obilikwu, J., & David, J. (2020). The Effect of Aggregate Institutional Quality on Foreign Direct Investment in Nigeria: Evidence From NARDL. *Economics & Law*, 2(2), 1-13.
- Şenol, O., ve Gençtürk, M. (2021). Üst-Orta Gelir Grubu Ülkelere Ait Temel Sağlık Göstergelerinin Panel Veri Analiz Yöntemini Kullanarak Politik Ekonomik Açıdan İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(32), 1176-1195. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.902359>
- Sen, A.K (1999). *Development as Freedom*. Anchor Books, New York.
- Sharma, A., Sharma, V., & Tokas, S. (2022). Institutional Quality and Health Outcomes: Evidence From The EU Countries. *Economics and Business Letters*, 11(2), 70-78.
- Surugiu, M. R., Mazilescu, C. R., & Surugiu, C. (2021). Analysis of the Tax Compliance in the EU: Vecm and Sem,. *Mathematics*, 9(17), 2170.
- Van, G. (2022). The Impact of Political Institutions on Human Development: An Empirical Analysis. MPRA: Erişim Adresi: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/113103/> Erişim Tarihi: 31.12.2024.
- Veblen, T. (1898). Why is Economics Not an Evolutionary Science?. *The Quarterly Journal of Economics*, 12(4), 373-397.
- Vijesandiran, S. & Selvarasa, P. (2018). Effects of Fiscal Policy on Human Development in Sri Lanka: An Empirical Analysis. *Journal of Smart Economic Growth*, 3(3), 1-36.
- World Bank (2025). Worldwide Governance Indicators. Erişim Adresi: <https://www.worldbank.org/en/publication/worldwide-governance-indicators>. Erişim Tarihi: 25.06.2025.
- Xiao, J., Karavias, Y., Juodis, A., Sarafidis, V., & Ditzen, J. (2023). Improved tests for Granger noncausality in panel data. *The Stata Journal*, 23(1), 230-242

Research Article**Kurumsal Kalite ve İnsani Gelişme İlişkisi: OECD Üyesi Ülkeler Üzerine Bir Panel Nedensellik Analizi***The Relationship Between Institutional Quality and Human Development: A Panel Causal Analysis of OECD Member Countries*

Yakup TAŞDEMİR Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İktisadi İdari Bilimler Fakültesi yakuptasdemir@comu.edu.tr https://orcid.org/0000-0001-6364-3829	Tuğçe SINMAZ Graduate Student, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Graduate School of Finance tugce_sinmaz@hotmail.com https://orcid.org/0009-0009-5046-8262	Tuğrul ARICI Graduate Student, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Graduate School of Finance tugrularc98@icloud.com https://orcid.org/0009-0006-1521-787X
--	--	--

Extended Summary**Introduction**

Numerous economists, including Veblen, Commons, Ayres, Coase, North, Hamilton, Williamson, Acemoğlu, and Robinson, have severely criticized the assumptions of classical economics in their studies and argue that individuals do not always and under any circumstances act solely based on economic factors. According to these economists, individuals are influenced by the formal institutions (laws and contracts, etc.) and informal institutions (value judgments specific to a society, such as trust, social norms, tax morale, and tax culture) of their societies when making decisions. According to North (1990), Acemoğlu, and Robinson (2021; 2013), formal or informal institutions emerge in two forms: inclusive and restrictive/exploitative, in terms of their impact on the welfare of societies. Inclusive institutions refer to institutions that provide equal opportunities to all segments of society, while restrictive/exploitative institutions refer to institutions that provide various economic, social, legal and political opportunities to only a small segment of society and that allocate society's resources exclusively for the use of these individuals. According to the authors, inclusive or restrictive institutions emerge as a result of decisions taken in a society throughout history and have an impact on the political, economic, social, cultural and legal structures of that society. While inclusive institutions contribute to the development of these structures and help societies achieve a better standard of living, restrictive institutions have the opposite effect, causing societies to fall behind. Therefore, institutional economists argue that there is a linear relationship between the institutional structures that countries have and their macroeconomic performance, and that an improvement in institutional structure will also improve macroeconomic performance. The ideas put forward theoretically by these authors have found the opportunity to be tested econometrically with the publication of data on institutional quality by international organizations. Numerous studies have shown that the quality of institutions; It has been shown to affect tax compliance (Jimoh, Adekunle, Abdulrasaq, Ayoola, Agbogun, and Tunde 2022; Felix and Rufus 2021; Abu Bakar, Palil, and Maelah, 2021; Surugiu, Mazilescu, and Surugiu, 2021; Alabede, Ariffin, and Idris, 2011), foreign direct investment (Sakanko, Obilikwu, and David, 2021), economic growth and development (Degbedjivd, Akpa, Chabossou, and Osabohien 2023; Haini, 2020), and environmental quality (Abd Razak Khalid and Ali 2021; Azam, Liu, and Ahmad 2020). The positive effects of institutional quality on countries' macroeconomic performance have also raised the question of how institutional quality can be improved over time. Alonso, Garcimartin, and Kvedaras (2020) argue

that per capita income, education level, income distribution, income redistribution policies, tax policies, and the openness of countries to the outside world are factors affecting institutional quality. Acemoğlu and Robinson (2013) argue that political power is held. Grabowski and Self (2020) argue that factor productivity in agriculture, education level, foreign direct investment, trade, per capita income, and inflation are factors affecting institutional quality. Therefore, institutions both influence and are influenced by numerous economic and non-economic factors. One of the factors that institutions both influence and are influenced by is human development. This study will investigate the direction of causality between these two concepts in OECD member countries. The relationship between institutional quality and human development has been the subject of numerous studies in the literature. However, the direction of causality between the variables has not been investigated. Furthermore, the literature review revealed that this topic has not been researched in OECD countries. This study aims to address these gaps in the literature.

Literature on Research

Acemoğlu and Robinson (2006) highlight the impact of political power on the relationship between institutional quality and societal well-being. According to the authors, political power is divided into two groups: *de facto* and institutional political power. *De facto* political power refers to the ability of a small group within a society to influence political decision-making through undemocratic or illegal means, such as a military/economic coup or acts of violence (Bertocchi and Dimico, 2017: 322). In societies with *de facto* political power (e.g., medieval European countries, North Korea, and all countries ruled by military coups), the rule of law by superiors generally prevails. In these societies, those who hold this power tend to transform political, economic, legal, and social institutions into mechanisms that serve their own interests. In other words, those who hold *de facto* political power often transform institutions into restrictive structures to protect their own interests. This transformation of institutions not only increases corruption, bribery, and incompetence, but also leads to the unjust and inefficient use of society's resources, reducing the quantity and quality of public goods and services (e.g., basic services such as education, healthcare, infrastructure, and environmental protection), thereby negatively impacting human development. A decline in a society's level of human development over time further exacerbates the impact of *de facto* political power and restrictive institutions on society. Consequently, human development declines to lower levels.

The opposite situation occurs in societies with institutional political power. Institutional political power refers to a governance approach based on the rule of law and democracy, where the powers of those governing the country are constrained by law, and where those in power are held accountable for their actions (Acemoğlu and Robinson, 2006: 21-22). In societies with institutional political power, those who hold political power are subject to both judicial and legislative oversight, as well as societal/public scrutiny, for their actions and decisions. In other words, institutional political power allows those governed to hold those in power accountable. The fact that politicians are accountable to the legislature, judiciary, and society for their actions and decisions reduces their influence over institutions. This, in turn, facilitates the formation, preservation, and development of inclusive institutions.

As institutions in a society transform into an inclusive structure, society's scarce resources are used more efficiently. Consequently, the quantity and quality of many basic public services, such as education, healthcare, transportation, infrastructure, justice, security, and environmental protection, increases, which in turn enhances human development (Kamalu and Wan Ibrahim, 2022: 95). Furthermore, as inclusive institutions increase in a society, transaction costs, corruption, bribery, and incompetence decrease. Improvements in these indicators positively impact human development. With increasing human development, individuals demand and build more inclusive institutions over time to achieve a better standard of living. As the inclusiveness of institutions increases, so does human development. This process continues in this manner. These theoretically proposed ideas have been supported by numerous empirical studies. Grabowski and Self (2020); Jetter and Parmeter (2018); Hakhverdian and Mayne (2012); Truex (2011), and Beets (2005) suggest that human development components have a positive impact on institutional quality, while Nginyu et al. (2023); Pişkin (2023); Kamalu and Wan Ibrahim (2022); Van (2022), and Tsegaw (2020) suggest that institutional quality positively affects human development.

Purpose, Data Set and Method

The relationship between institutional quality and human development is a frequently studied topic in the literature. However, researchers generally focus on the impact of institutional quality on human development. However, there are few studies on how human development affects institutional quality. The majority of these studies focus on the impact of education and per capita income, considered subcomponents of human development by the United Nations Development Programme (UNDP), on institutional quality. While such studies contribute to the richness of the literature, they do not fully answer the question of how human development affects institutional quality as a whole. One of the aims of this study is to answer this question. Furthermore, the literature has investigated either the impact of institutional quality on human development or the impact of human development components on institutional quality, but the existence of causality between the two variables has not been investigated. Therefore, another aim of this study is to demonstrate the causal relationship between the two variables.

Data for the institutional quality variable in this study was obtained from the WGI dataset, published by the World Bank since 1996 and frequently preferred in studies on institutional quality. The data set in question consists of six institutional quality components: transparency and accountability, control of corruption, government effectiveness, political stability and absence of violence, rule of law, and quality of state/government regulations. In the study, a study-specific institutional quality (KK) variable was obtained by averaging these six components. Human development data was obtained from the HDI data set. To determine the causal relationship between the variables mentioned in the study, a version of the JKS test developed by Xiao et al. (2023) was used.

Findings of The Research

According to the JKS test results obtained, there is a bidirectional causality relationship between the two variables.

Conclusion

This study examines the relationship between institutional quality and human development within a causal framework. Using data from 35 OECD member countries for the period 2000–2021, the study investigated the causal relationship between the variables using the JKS method. The analysis results reveal a bidirectional causal relationship between these two variables. The findings demonstrate that development policies should focus not only on economic indicators but also on improving institutional quality and human well-being. In this context, holistic policy approaches should be adopted to both strengthen institutional structures and advance human development.